

лись скорее разочарованы»; «Пицца вполне себе, кофе неплохой»; «Сама кухня довольно посредственная»;

2) слова, обозначающие слабую степень свойства, употребляемые в качестве смягчающего эвфемизма: «К пирогу меньше вопросов, он немного посвежее»; «Приятно выпить кофейку, особенно утром, свежая выпечка, изделия небольшие, но начинки много»; «цены высоковаты: бабушке с двумя внуками накладно»;

3) использование лексики с приставкой не- (нами была отмечена тенденция, неупомянутая в вышеприведённой классификации): «Девушка на кассе была какая-то несчастная и неприветливая» (вместо «грубая»); «Кухня только после 8 утра. Недешево».

**Заключение.** Тема эвфемизмов в языке всегда является актуальной и интересной. С течением истории в русском языке образовалось огромное количество языковых табу и эвфемизмов. Этому процессу способствовали различные исторические события и психологические особенности славянских народов. Различные учёные предлагают различные классификации эвфемизмов, сферы их употребления и способы образования. Стоит также отметить, что общество, язык, деятельность людей всё время меняются, что отражается на языке, в том числе и в явлении эвфемизации. Эвфемизмы недолговечны и изменчивы: то, что раньше могло казаться употребительным, сегодня зачастую теряет свои эвфемистические свойства, поэтому возникает большое количество новых эвфемизмов, которые люди, в частности пользователи сети Интернет, активно используют в своей речи.

1. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – Москва: Азбуковник, 2000. – 940 с.

2. Крысин, Л.П. Эвфемизмы в современной русской речи / Л.П. Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М., 1996. – С. 384–408.

3. Арапова, Н.С. «Эвфемизмы». Лингвистический энциклопедический словарь / Н.С. Арапова. – М., 1990. – 590 с.

4. Халанская, А.А. Динамические процессы в лексике в конце XX века (на материале русского и английского языков). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://depfolang.kubsu.ru/khalanskaja.html>. Дата доступа: 13.09.2024

5. Рубникович, А.А. Эвфемизмы в немецком политическом дискурсе / А.А. Рубникович // Старт в науку: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. студентов и учащихся, Орша, 20 мая 2021 г.: в 2 т. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2021. – Т. 2. – С. 101–102. – URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/28103> (дата обращения: 13.09.2024).

## АСАБЛІВАСЦІ РЭПРЭЗЕНТАЦЫІ ВОБРАЗА ЦМОКА-ЖАНЧЫНЫ Ў ТВОРАХ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

**Вялічка К.Э.,**

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь  
Навуковы кіраўнік – Падстаўленка В.Ф., канд. філал. навук, дацэнт

Ключавыя словы. Міфалогія, вобраз, сюжэт, цмок-жанчына, мастацкая адметнасць.  
Keywords. Mythology, image, plot, dragon-woman, artistic highlight.

У сучаснай беларускай мастацкай літаратуры актыўна распрацоўваюцца вобразы міфалагічных персанажаў, яны набываюць спецыфічныя рысы, якія ўзніклі ў выніку адметнага аўтарскага асэнсавання. Вобраз цмока не з’яўляецца тут выключэннем. У параўнанні з літаратурай XIX ст. у айчынным мастацкім дыскурсе апошніх дзесяцігоддзяў назіраюцца сутнасныя адрозненні ў адлюстраванні вобраза цмока. Адной з асаблівасцей мастацкай інтэрпрэтацыі згаданага вобраза з’яўляецца стварэнне яго жаночых варыянтаў, прэзентаваных у творах “Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі” [1] і “Пасланцы Цмока” [2].

Актуальнасць даследавання: у нашым артыкуле раскрываецца ідэйная сутнасць новай у агульнаславянскай кніжнай прасторы вобразнай мадыфікацыі цмока, акрэсліваецца месца вобраза ў сусветнай мастацкай традыцыі. Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаныя на факультатывах па беларускай літаратуры ў школе, пры выкладанні славянскай міфалогіі і сучаснай беларускай літаратуры ў УВА.

Мэта даследавання – раскрыць мастацкую непаўторнасць вобраза цмока-жанчыны, прадстаўленага ў жанры беларускай аповесці XXI стагоддзя (“Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі”, “Пасланцы Цмока”).

**Матэрыял і метады.** Матэрыялам даследавання паслужылі сучасныя айчынныя аповесці фэнтэзійнага кшталту “Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі” і “Пасланцы Цмока”. Даследаванне праведзена з дапамогай элементаў супастаўляльнага і дэскрыптыўнага метадаў.

**Вынікі і іх абмеркаванне.** У беларускай літаратуры вобраз цмока, у тым ліку цмока-жанчына з’яўляецца шматгранным. У прааналізаваных намі мастацкіх тэкстах назіраецца сутнасная сэнсавая амбівалентнасць у рэпрэзентаваным вобразе цмока-жанчыны. Таму яго характарыстыкі ў названых тэкстах вагаюцца паміж станоўчымі і адмоўнымі сэнсавымі канатацыямі.

Напачатку варта адзначыць, што, хоць вобраз цмока-жанчыны з’яўляецца мала вядомым у беларускай і іншых славянскіх літаратурах, ён часам сустракаецца ў асобных творах, што даказваецца і айчыннымі прыкладамі. З улікам гэтага мы вылучылі дзве асноўныя прычыны яго паходжання:

- 1) вобразнае ўзмацненне ідэі аб выключнай жаночай нараджальнай (вітальнай) сілы;
- 2) пераасэнсаванне айчыннымі творцамі вобраза цмока-жанчыны ў сусветнай мастацкай традыцыі.

У гэтай сувязі варта згадаць думку даследчыцы Г.С. Беяковай, якая адзначыла, што “змей прадстаўлены амаль ва ўсіх міфалогіях свету як сімвал, з аднаго боку, звязаны з урадлівасцю, зямлёй, мудрасцю, з жаночай нараджальнай сілай, вадой, дажджом, а з іншага – з хатнім ачагом, агнём (асабліва нябесным), а таксама з мужчынскім апладняючым пачаткам” (перакладзена мною. – К.В.) [3; 133–134]. Вышэй сказанае сведчыць пра амбівалентнасць вобраза, яго сувязь як з мужчынскім, так і з жаночым пачаткам, што і магло стаць адной з прычын звароту беларускіх мастакоў слова да вобраза цмока-жанчыны. Хоць у творах айчынных пісьменнікаў гэты момант і не асвятляецца на прамую, нельга выключаць дадзеную акалічнасць.

Акрамя таго, адзначым, што вобраз цмока-жанчыны амаль неўласцівы для славянскай культуры, але з’яўляецца важным складнікам іншых індаеўрапейскіх культур. Пра што сведчаць творы сусветнай літаратуры “Энума эліш” і “Саддхармапундарыка-сутры” і інш. У згаданых вышэй беларускіх фэнтэзійных творах можна знайсці падабенствы з сусветна вядомымі вобразамі цмокаў-жанчын. Па гэтай прычыне можна меркаваць, што айчынныя пісьменнікі часткова сюжэтна натхняліся гісторыямі пра вавілона-шумерскай багіню Ціамат і кітайскую Дачку Дракона Лун-нью.

У казачнай аповесці “Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі” актыўна выкарыстоўваюцца звесткі з беларускай міфалогіі. Тут галоўныя героі не аднойчы сустракаюцца з пачварнымі цмокамі, адзін з якіх з’яўляецца жанчынай. У паказцы чацвёртай “Шляхецкая юшка” паны, нягледзячы на перасцярогу, ідуць лавіць рыбу на возера Куцапае, дзе і сустракаюць раз’юшаную пачвару. Прычынай яе гневу сталі самі паны, бо налавілі цмачанят і збіраліся згатаваць з іх юшку. Пачвара ўстае на абарону сваіх дзяцей: “Хто маіх дзетачак у таптуху таптаў? Хто з маіх дзетачак збіраўся юшку варыць? Хто маіх дзетачак жмякаць хацеў? Зараз мы гэтых авантурнікаў саміх пажмякаем!” [1]. Гэты вобраз паказваецца амбівалентна: з аднаго боку, цмок збіраецца з’есці паноў, чым паказваецца яго варожасць да людзей, а з іншага – пачвара клапаціцца пра сваіх дзяцей, ратуе іх ад смерці, праяўляе лепшыя мацярынскія пачуцці.

Адзначым, што ў кнізе няма прамых паказчыкаў таго, што гэта менавіта жаночы персанаж. Аднак, арыентуючыся на матчына маўленне цмока (яе зварот да дзяцей у памяншальна-ласкальнай форме), клопат і гатоўнасць адразу заступіцца за іх, можна зрабіць вывад аб пэўнай яе “гендарнай” прыродзе. Акрамя таго, тут варта згадаць сюжэты пра вавілона-шумерскую багіню Ціамат, якая таксама змагалася і помсціла за жыццё сваіх дзяцей.

У казцы пра паноў Кубліцкага і Заблоцкага цмокі жывуць у возеры Куцапым, а значыць вада – гэта іх стыхія. Такая цесная сувязь уласцівая і іншым сусветным цмокам-жанчынам: Ціамат, якая была не толькі багінняй-маці, але і багінняй салёных вод, Дачцэ Дракона, якая жыла ў возеры і таксама апекавалася воднай стыхіяй.

У вобразе цмока-жанчыны, створаным Пятром Васючэнкам, заўважаюцца не толькі паводзіны, уласцівыя хтанічнаму персанажу, але і знешняе падабенства да яго. У творы цмок паказаны як жажлівая пачвара: “Яно вырасла за спінамі паноў Кубліцкага ды Заблоцкага – гэтакія ільсняная чорная гара, без рук, без ног, без скрыдлаў, без плаўнікоў, але з ротам, чарнейшым ад самога цела” [1]. Такі выгляд не з’яўляецца традыцыйна міфалагічным, бо пісьменнік не акрэсліў канкрэтныя рысы, ён адзначыў толькі вялізны памер, чорны колер, што паказвае на сувязь з хтанічнымі сіламі. Неакрэсленая дакладна форма цела пачвары, як і з’яўленне яе з возера, могуць сведчыць пра сувязь з першабытным хаосам, з якім у сваю чаргу была звязаная вавілона-шумерская багіня Ціамат. З вышэй сказанага вынікае, што вобраз цмока-жанчыны, створаны Васючэнкам, з’яўляецца ўнікальным для славянскай літаратуры, хоць і збліжаецца пэўнымі рысамі з вобразамі вядомых цмокаў-жанчын.

У фэнтэзійнай аповесці “Пасланцы Цмока” таксама створаны жаночы варыянт вобраза цмока з некаторымі тыповымі хтанічнымі рысамі: “Істота ўнутры залатога кола выпрастала спіну, выцягнула доўгую шыю, пакруціла галавой і раптам разгарнула невялікія крылцы” [2; 248]. Падкрэслім, што наяўнасць крылаў сведчыць пра сувязь цмока з паветранай стыхіяй, апісаную і ў шматлікіх міфалагічных крыніцах.

Аднак тут вобраз цмока-жанчыны не супадае поўнасцю з традыцыйным, хоць і мае шэраг падабенстваў. Напрыклад, адзін з герояў кнігі характарызуе персанажа наступным чынам: “Што ж вы, не бачыце, якая яна тонкая і гнуткая, не чуеце яе аксамітны голас? Вядома, гэта Цмок-дзяўчына” [2; 249]. Пісьменніца невыпадкова падкрэсліла і эстэтычнасць персанажа, бо такі прыём часта выступае сродкам рэалізацыі станоўчай канатацыі ў фальклорных творах. Адзначым, што ў кітайскай традыцыі Дачка Дракона Лун-нуй таксама мела прыгожы выгляд і паказвалася часцей у выглядзе жанчыны. Валадарыня таксама мае дачыненне да воднай стыхіі. Такім чынам, абодва вобразы могуць мець аддаленую сувязь.

Варта сказаць, што ў гэтай сучаснай аповесці апісаны і незвычайны спосаб нараджэння гэтых цмокаў: “Цмокі жывуць доўга, але не вечна. І калі ў скарбніцы з’яўляецца залатое яйка, гэта значыць, што наш час хутка прыйдзе” [1; 246]. Атрымліваецца, што цмок-нашчадак не мае непасрэднай сваяцкай сувязі з папярэднікам, што і адрознівае беларускую мадыфікацыю персанажа ад Дачкі Дракона, вядомай у кітайскай мастацкай традыцыі.

**Заклучэнне.** Такім чынам, вобразы цмока-жанчыны ў творах беларускіх сучасных пісьменнікаў маюць агульныя тыпалагічныя рысы з вобразамі вавілона-шумерскай багіні Ціамат і кітайскай Дачкі Дракона. Найперш іх аб’ядноўвае сувязь з воднай стыхіяй. Аднак трэба разумець, што айчынныя аўтары пры стварэнні вобразаў цмокаў-жанчын кіраваліся не толькі ведамі з сусветнай народна-паэтычнай творчасці і міфалогіі, але і ўласнай фантазіяй. Яны стварылі два ўнікальныя, хоць і дыяметральна-супрацьлеглыя вобразы: цмока-жанчыну, якая выглядае жудаснай пачварай, але клапаціцца пра сваіх дзяцей (“Жылі-былі паны Кубліцкі ды Заблоцкі”) і добрую, чулую Валадарыню, якая імкнецца захаваць гармонію паміж светам людзей і светам міфічных істот (“Пасланцы Цмока”).

1. Васючэнка, П. Жылі-былі паны Кубліцкі і Заблоцкі [Электронны рэсурс] / П. Васючэнка. – URL: <https://coollib.com/b/370590/gea> (дата доступу: 03.09.2024).

2. Шабанец, М.Р. Пасланцы Цмока: фантастычная аповесць / М.Р. Шабанец. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2023. – 256 с.

3. Белякова, Г.С. Славянская мифология: книга для учащихся / Г.С. Белякова. – Москва: Просвещение, 1995. – 239 с.

4. Вялічка, К.Э. Рэпрэзентацыя вобраза цмока ў фантастычнай аповесці “Пасланцы цмока” Марыі Шабанец / Вялічка К.Э.; навук. кіраўн. Падстаўленка В.Ф. // Молодость. Интеллект. Инициатива: материалы XII Международной науч.-практ. конференции студентов и магистрантов, Витебск, 26 апреля 2024 года: в 2 т. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2024. – Т. 1. – С. 203–205. – URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/41662> (дата звароту 03.09.2024).